

CARTIPÀS

11

UNA NOVA OBRA DEL MESTRE D'ALZIRA: SANTA MARTA

(Febrer de 2018)

Beatriu Navarro i Buenaventura
Josep Lluís Cebrián i Molina

(© text i fotografies)

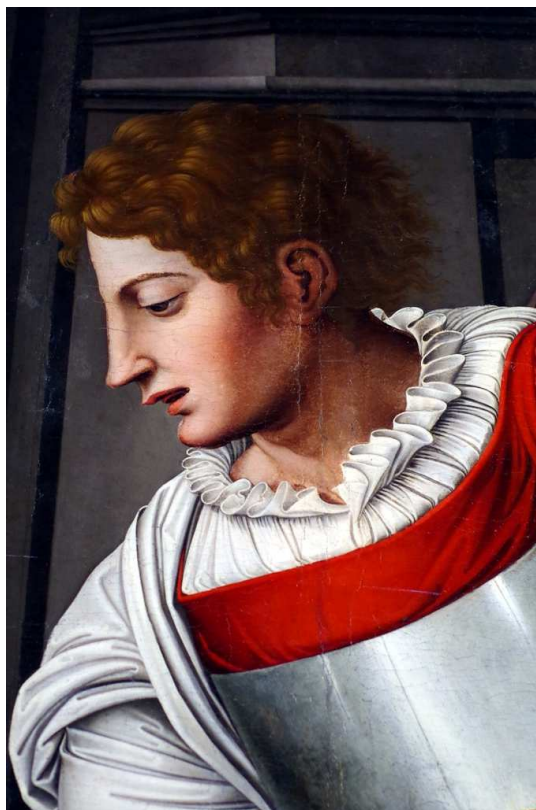
Publicat el 3/2/2018 en ART I PATRIMONI:

<http://artpatrimoni.blogspot.com.es/2018/02/una-nova-obra-del-mestre-dalzira-santa.html>

Publicat el 4/2/2018 en EL BLOC DE BEATRIU NAVARRO:

<https://beatriunavarro.blogspot.com.es/2018/02/una-nova-obra-del-mestre-dalzira-santa.html>

UNA NOVA OBRA DEL MESTRE D'ALZIRA: SANTA MARTA

1. Soldat dels Improperis. Museu de la Seu de València

La denominació “Mestre d’Alzira” fou encunyada per R. Post i D. Angulo, als anys 50 del segle XX, per a identificar l’autor desconegut d’un retaule del convent d’agustins d’Alzira, que Elies Tormo havia datat vers 1920 en la seua *Guia de Levante* de 1923. Part del retaule alzireny va desaparèixer durant la Guerra d’Espanya i actualment només s’han localitzat cinc taules del cos principal que conserva l’Escola Pia de Gandia. La resta roman en parador desconegut. A la polsera, per exemple, hi havia un conjunt de profetes i concretament en la taula de David, entre els profetes, es veia una inscripció segons Post, que datava l’obra el 1527. Al voltant d’aquest retaule dels agustins d’Alzira giren totes les atribucions al Mestre que s’han fet posteriorment, amb algunes obres vacil·lants.

Entre les obres que li han estat atribuïdes esmentarem ací algunes. Al Museu de Belles Arts de València: taula de Sant Miquel, el *tondo* de la Lamentació i la taula del Crist baró de dolor. Al museu de la Seu de València: les portes dels Sants Vicents, la taula dels

Improperis (fig. 1), i el retaule de la Magdalena de les Servites de Morvedre. La Visió dels atributs de la Passió al Palau ducal de Gandia, la taula de la Dormició de la Mare de Déu al Castell de Guadalest, l'Al·legoria de les passions del Museu de Budapest, i les portes, pintades a dues cares, d'un retaule desballestat dedicat a Sant Jaume que es conserven al Museu de Dublín, més una taula del mateix conjunt en la col·lecció particular Laia Bosch.

Aquesta última obra ha estat clau per a estudiar el pintor perquè hi trobem la data d'execució. La taula, incompleta, recull a l'anvers l'escena de la condemna de sant Jaume i al revers Maria Cleofàs i Alfeu. L'anvers de la taula conté una inscripció parcial i una data. Trobem el rètol a l'angle inferior dret, on es conserva aproximadament el 60% del text. En revisar i esmenar la transcripció del rètol que es tenia per bona fins aleshores vam llegir: Consumatum deo e[] / coensor tribue: Do[] / ab la ajuda de deu a[] / ra lo pitor lany.1528: [] / la dexta com[], de manera que corregíem la transcripció anterior que I. Mateo havia fet en 1984 i que llegia 1553 (Cebrián, 2013: 120-124). La nova cronologia que aportàvem (any 1528) situà la producció del Mestre d'Alzira en un context històric i artístic més racional, de manera que calgué deixar de considerar-lo un pintor retardatari i replantejar radicalment la seua relació temporal i artística amb la resta de pintors del primer terç del segle XVI.

Així, només un any després, en 1529, els Macip estaven pintant el retaule major de la Seu de Sogorb. Per tant, eren artistes contemporanis malgrat que d'estil diferent. La nova cronologia que publicàrem en 2013 canvià substancialment la perspectiva històrica, situà el Mestre d'Alzira més avançat i obligà a reconsiderar certs prejudicis i valoracions negatives sobre la seua obra, assentades sobre un any tan tardà com 1553. Ara sí que podíem comprendre fàcilment algunes coincidències entre la pintura de Vicent Macip i el Mestre d'Alzira: és el segon qui influeix sobre el primer. No de bades algunes obres del Mestre d'Alzira havien estat atribuïdes a Vicent Macip (Cebrián, 2013: 123).

Entre les característiques de l'obra del Mestre d'Alzira cal destacar els rostres amb ulls grans ametllats i reeixits, els llavis carnosos, i els perfils rigorosos amb nas recte. Els cabells són agraïts, atapeïts i amb grenyes. Els plecs de les vestidures són ordenats i ben col·locats, inflats pel vent en moltes ocasions. Les figures sovint són de caràcter monumental, amb molta presència sobre el fons. L'artista demostra l'interès i el gust per pintar els detalls dels metalls, especialment de les armadures. En la vegetació trobem uns arbres secs sense fulles molt característics, emmarcats en paisatges rocosos en moltes ocasions d'ambient oníric...

La producció del Mestre d'Alzira ha estat relacionada amb els Ferrandos i pel que fa a algunes peces en concret amb el Piombo, pintor italià l'obra del qual també té ressonàncies en l'obra dels Macip.

L'any 2007 augmentàrem el corpus del Mestre d'Alzira en atribuir-li totes les pintures modernes del retaule major de l'església de Sant Pere de Xàtiva: taula central de la Coronació de Maria, la polsera, i la predel·la. En 2013 publicàrem el resultat d'un estudi més profund d'aquest conjunt de setze taules del mestre (fig. 2).

2. Coronació de Maria. Retaule major de St. Pere. Xàtiva

En 2017 trobàrem la gran taula dels Principats del convent Consolació de Xàtiva que havia estat relacionada amb el Mestre d'Alzira per Díaz Padrón i Padrón Mérida en 1983. És una taula que havia passat desapercebuda en la bibliografia sobre el pintor malgrat que la revista *Archivo español de Arte* publicà la fotografia. Mentre preparàvem el nostre llibre *Pintura sobre taula a Xàtiva, segles XIV-XVI* ens adonàrem que la imatge coincidia totalment i sens dubte amb les descripcions que abans de la Guerra d'Espanya havien fet Elies Tormo i González Simancas. La taula que es donava per perduda o destruïda en 1936, es localitzava, per tant, en una col·lecció particular.

En el present cartipàs li atribuïm una taula pintada a l'oli que representa santa Marta i que aparegué en el comerç objectes artístics l'any 2004 (Bonhams, Londres, febrer, lot 327) com a obra d'escola valenciana del segle XVI. Hom desconeix la procedència. Es possible, per les mides que s'hi faciliten, 67 x 42 cm, que fos la taula principal o lateral d'un petit retaule (fig. 3).

3. Mestre d'Alzira. Sta. Marta. Fot. Bonhams

Veiem santa Marta dempeus al centre d'un paisatge obert. Va abillada amb toca, túnica roja i mantell verd. A l'esquerra, al fons, en la llunyania, difuminat amb tonalitats blaves s'hi veu una massa muntanyosa farcida de muralles, torres i altres edificacions entre les quals destaca una de planta circular. Més a prop, hi ha una casa amb tanca i un arbre sec de branques nues, tot de coloració marró. L'espai que resta a la dreta està ocupat per un arbre frondós i el drac que sempre acompanya la santa com atribut iconogràfic. L'altre atribut que completa la iconografia de Marta és el salpasser i el perolet que subjecta amb la mà.

Segons el relat de la llegenda, en un bosc de la vall del riu Roine hi havia un drac que atemorïa els habitants de la rodalia. La santa l'amansà en tirar-li aigua beneïda i mostrar-li la creu; i a continuació li passà pel coll el cingol del seu hàbit.

Aquesta Santa Marta que atribuïm al Mestre d'Alzira conté en primer terme el característic tipus d'arbre atapeït de fulles amb nombroses lluentors que el pintor inclou en moltes obres. És força semblant al que pinta en la taula de la Visió dels atributs de la Passió del Palau ducal de Gandia o en les taules de la polsera del retaule de Sant Pere de Xàtiva.

El rostre de santa Marta, i també la forma en què cau la toca sobre el front, s'ha de posar en relació directa amb els de Maria en tres obres del mestre: la Lamentació de la predel·la de Xàtiva, la Dormició del Castell de Guadalest i el *tondo* de la Lamentació del Museu de Belles Arts de València (fig. 4). La similitud és evident.

Lamentació. Retaule major
de St. Pere. Xàtiva

Dormició de la Mare de
Déu. Castell de Guadalest

Lamentació. Museu de
Belles Arts. València

4. Detalls amb rostres pintats pel Mestre d'Alzira

Per últim, aprofitem l'ocasió per esmentar la taula de Sant Joan Baptista, recentment donada a conèixer per Sothebys (Saintly portraits, exquisite still lifes and more spanish paintings, Nova York, gener-febrer, 2018) amb atribució encertada al Mestre d'Alzira (fig. 5). Entre altres característiques podem esmentar el perfil rigorós del sant, amb els mateixos trets fisonòmics que el Sant Miquel del Museu de Belles Arts de València, amb barba el baptista. Els cabells recorden als que veiem en les portes de la Magdalena de Morvedre en el Museu de la Seu de València. És típic el paisatge del fons amb volums i masses rocoses inversemblants, les branques nues dels arbres, la fullaraca compacta dels matolls i copes dels arbres, l'interès per l'estudi anatòmic que observem en les cames...

5. St. Joan Baptista. Fot. Sotheby's

Bibliografia:

- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI. (2007): "Las tablas... 100 anys després", introducció a ed. facs. de Tormo, E: *Las tablas de las iglesias de Játiva. Un museo de primitivos*. Xàtiva, Uleye, pàg. 1-18.
- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI. (2007): "Setze taules del Mestre d'Alzira a Xàtiva". *L'Informador de la Costera*, núm. 307, 11-8-2007, pàg. 20.
- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI. (2013): "La primera etapa del Mestre d'Alzira: les taules xativines", en Navarro i Buenaventura, B. (ed.): *Entre el Compromís de Casp i la Constitució de Cadis. Actes de les IV Jornades d'Art i Història. Xàtiva, 2, 3 i 4 d'agost de 2012*. Xàtiva, Ulleye, pàg. 117-160.
- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI. (2016): "Trobada d'un retaule "cremat" en la guerra: els Principats de la Consolació." *Levante-EMV* (ed. la Costera), 18-6-2016, pàg. 38-39.
- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI.; NAVARRO I BUENAVENTURA, B (2016): "Pintura del segle XVI a Xàtiva: Miquel Esteve, Martí Torner, Mestre d'Alzira, Gaspar Requena", en Navarro i Buenaventura, B. (ed.): *Pintura i patrimoni històric a Xàtiva. Actes de les VII Jornades d'Art i Història Xàtiva 3, 4 i 5 d'agost de 2015*. Xàtiva, Ulleye, pàg. 155-202.
- CEBRIÁN I MOLINA, J. LI.; NAVARRO I BUENAVENTURA, B (2017): *Pintura sobre taula a Xàtiva. Segles XIV-XVI*. Xàtiva, Ulleye.

cARTipassos anteriors

CARTIPÀS 1 (2009): Palau de la Senyoria d'Alfara del Patriarca. Centre d'interpretació.

CARTIPÀS 2 (2010): Palau de la Senyoria. Alfara del Patriarca. Informe historicoartístic.

CARTIPÀS 3 (2016): El plafó de Sant Onofre anacoreta de l'Alcúdia de Crespins.

CARTIPÀS 4 (2016): Una nova obra de Gaspar Requena. A propòsit de la peça del trimestre del Museu de la Seu de València.

CARTIPÀS 5 (2016): Una Davallament de Gaspar Requena.

CARTIPÀS 6 (2017): Un nou retaule renaixentista a la Seu de València.

CARTIPÀS 7 (2017): Dues obres de Valentí Garcés al Camp de Morvedre.

CARTIPÀS 8 (2017): Un retaule de la Santa Creu del Mestre de Xàtiva.

CARTIPÀS 9 (2017): Joan Bru i Plancha. Un nou plafó de la Sagrada Família a la fusteria

CARTIPÀS 10 (2018): Una taula més del retaule de la Santa Creu i una Trinitat del Mestre de Xàtiva

Academia.edu: <https://independent.academia.edu/BeatriuNavarro>
Academia.edu: <https://independent.academia.edu/JosepLlu%C3%ADsCebri%C3%A1niMolina>

ART I PATRIMONI: <http://artpatrimoni.blogspot.com.es>
EL BLOC DE BEATRIU NAVARRO: <http://beatriunavarro.blogspot.com.es>
Taulelleria valenciana: <https://www.facebook.com/taulelleriavalenciana>